

móét doorgaan. De motor die het schip aandrijft slaat af, maar de kolos vaart door op de dynamiek van zijn massa en snelheid.

Meestal laten wij ons al te zeer geruststellen door ons vaste vertrouwen in de Amerikaanse idealen en ons al te zeer afleiden door nieuwe hypes om goed naar onszelf te kijken. De geschiedenis dwong ons maar een paar keer te twijfelen aan de overlevingskansen van democratisch zelfbestuur. Er is een flinke schok voor nodig om ons te waarschuwen dat de machinekamer is stilgevallen. Een schok zo groot als die van 2020.

Maar begrijp me goed als ik het heb over de laatste redding. Amerika is niet meer ‘het licht over de naties’. Die rol deed ons altijd beter en slechter lijken dan we waren. Wat zien we nu in de spiegel? Een instabiel land, politieke instellingen die kunnen bezwijken, een volk dat is verdeeld in strijdende stammen en neigt tot geweld – het soort land dat we ooit dachten te kunnen redden. Niemand gaat ons redden. Wij zijn zelf onze hoop op redding.

Een vreemde nederlaag

Het jaar 2020 begon met een impeachmentproces, het derde in de Amerikaanse geschiedenis. Om zijn herverkiezing te bevorderen had de president zijn officiële bevoegdheden misbruikt door van een buitenlands leider een politieke gunst te ontvangen. Zijn schuld was overduidelijk – alleen de extreme loyaliteit van zijn partij hield hem in functie. Maar even later herinnerde bijna niemand zich die impeachment nog.

Het jaar eindigde met de poging van de president tot het terugdraaien van een verkiezingsuitslag. Bij die verkiezingen hadden 158 miljoen Amerikanen gestemd, meer dan ooit, en was hij met een verschil van 7 miljoen stemmen afgewezen. Verschanst in zijn paleis, omringd door hielentickers, verzond hij koortsachtig berichten dat er fraude was gepleegd en dat hij had gewonnen, terwijl zijn medestanders in het bestuur en de media alles uit de kast haalden om hem aan de macht te houden, of anders voorzichtigheidshalve zwegen, en zijn misleide aanhangers de straten en internet overspoelden. Als hij een militaire coup ten gunste van zichzelf had kunnen uitlokken, zou hij niet gearzeld hebben. Als hij op dat moment toekomstige verkiezingen onmogelijk had gemaakt, zouden miljoenen Amerikanen

hem hebben toegejuicht. Het jaar 2020 eindigde op 6 januari 2021, de dag dat de president twintigduizend woedende Amerikanen de straten op stuurde om de democratie omver te werpen.

De reden dat Donald Trump er uiteindelijk niet in slaagde de verheven status te krijgen van dictator – gevreesd door zijn scherpste critici, vereerd door zijn fanatiekste aanhangers – was zijn eigen onbekwaamheid, samen met onze krakende instellingen en het resterend vertrouwen in de democratie van het Amerikaanse volk. Het was altijd een pervers soort troost je Trump voor te stellen als een fascist, een soort Mussolini. Dat zou betekenen dat we te maken hadden met iets vastomlijnds, zowel vertrouwd als vreemd, alsof de helft van het land onder een vreemde betovering was geraakt en de andere helft die op de een of andere manier had weerstaan. Trump zelf moedigde die analogie aan – de vooruitgestoken kin, de uitpuilende onderlip, de dramatische manier waarop hij na zijn ontslag uit het Walter Reed Hospital de felverlichte balkontrappen van het Witte Huis op liep, zijn mondkapje afdeed en salueerde. De superman was weer op krachten.

Die beelden gaven hem iets kunstmatigs, meer iets van een Europees heerser dan van een Amerikaans president. Maar Trump was een zoon van Amerika, een door en door Amerikaanse charlatan en demagoog, een traditionele figuur uit onze manier van leven. Twain zou hem meteen herkend hebben. Hij was afkomstig uit een verguld riool, net als andere beroemdheden uit onze trash-cultuur: investeringsgoeroes, talkshowpresentators, predikers van het succesevangelie, cosmetisch gecorrigeerde tv-huisvrouwen en blingbling-beluste rappers. Ook zijn aanhangers horen bij ons. Ja, ik ben me ervan bewust dat we twee landen zijn geworden – maar het ene creëert voortdurend het andere. Een debacle van Trump-formaat kreeg heel Amerika in zijn greep.

In 2020 vond de meest schaamteloze poging tot het ondermijnen van de democratie plaats sinds Fort Sumter. Het begon met een poging tot chantage en eindigde met een poging tot opruiing. Daartussen zat al het andere.

Toen het virus in Amerika arriveerde, trof het een land aan met ernstige onderliggende aandoeningen, en daar maakte het meedogenloos gebruik van. Chronische kwalen – een corrupte politieke klasse, een verstarde bureaucratie, een harteloze economie, een verdeelde bevolking – waren jarenlang niet behandeld. We hadden ongemakkelijk leren leven met de symptomen. Er was een grote, ingrijpende pandemie voor nodig om de ernst ervan aan het licht te brengen – om Amerikanen geschokt te laten erkennen dat we in de hoogrisicogroep zitten.

In zekere zin bevonden de Verenigde Staten zich in een gunstige positie om er zonder zware verliezen doorheen te komen. We kregen twee maanden de tijd om te leren van de verschrikkingen in China, Iran en Italië. Op het gebied van biotechnologie, moderne ziekenhuisapparatuur, IC-capaciteit en medisch specialisten behoren we tot de wereldtop. We wonen verspreid over een groot en rijk land, waar veel mensen in eengezinshuizen wonen met groene tuinen en zich in hun eentje met de auto verplaatsen, in plaats van in volle treinen en bussen. Onze steden zijn minder dichtbebouwd dan die in Europa en Azië. En Amerikanen gaan er prat op dat ze onafhankelijk en vindingrijk zijn in een crisis. Dezelfde geest vanwaaruit Clara Barton, een overheidsambtenaar zonder medische opleiding, in het begin van de Burgeroorlog gewonde noordelijke militairen in Washington medische voorraden en troost bracht, zou Amerikanen ook door de ellende van corona heen helpen.

Eindelijk was er een crisis die Amerikanen bijeen kon brengen, zoals in de twintig jaar sinds 11 september 2001 niet meer was voorgekomen. Een biologische pandemie maakt de grenzen van

het individualisme duidelijk en onderschrijft een waarheid die makkelijk wordt vergeten – onze gedeelde menselijkheid. Iedereen is kwetsbaar. Ieders gezondheid is afhankelijk van de gezondheid en het gedrag van anderen. Niemand is veilig tenzij iedereen verantwoordelijkheid neemt voor iedereen. Geen dorp, stad of streek kan de epidemie doorstaan zonder een actieve nationale overheid. Geen land kan er alleen een eind aan maken.

Overall zag je spontane blijken van gulheid en moed. Een vliegtuig met medisch personeel vloog van Atlanta naar New York om hulp te gaan bieden in de overspoelde ziekenhuizen. Werknemers van General Electric Aviation in Massachusetts eisten dat hun bedrijf overging op de productie van beademingsapparaten. Een ziekenhuisserie van een tv-zender doneerde beschermingsmiddelen waar echte ziekenhuizen gebrek aan hadden. Vrijwilligers deden boodschappen voor zieke en oude mensen of haalden hun naaimachine tevoorschijn om mondkapjes te naaien. Toegewijde verpleegkundigen en artsen in New York inspireerden mensen uit de hele stad om bij de dienstwissel van zeven uur 's avonds bij het raam te gaan staan om op pannen te slaan en te zingen en te juichen. Gewoon thuisblijven en zorgen dat je gezin het met je kon uithouden was een daad van patriottisme.

En toch, ondanks dat alles hadden de Verenigde Staten al snel de meeste besmettingen en sterfgevallen van de hele wereld, veel meer dan te verwachten was op grond van hun bevolkingsomvang – en dat bleef het hele jaar zo. Technologische kennis en persoonlijke opoffering konden niet op tegen het gebrek aan landelijke samenhang. Het virus profiteerde van elke breuklijn, elk sociaal, raciaal, geografisch en politiek verschil, elke indicator van sociaal-economische achteruitgang, elke institutionele zwakte, elke blinde vlek en afwijking. Het debacle begon aan de top van de samenleving, en was daar het meest verwijtbaar en schokkend, maar het speelde zich af op elk niveau.

Vlak na de val van Frankrijk in de zomer van 1940 schreef de Franse historicus, soldaat en latere verzetsstrijder Marc Bloch een boekje, *Strange Defeat* [oorspronkelijk in het Frans verschenen als *L'étrange défaite*]. Hierin beschreef hij de jarenlange neergang van de nationale solidariteit voorafgaand aan de ineenstorting van Frankrijk bij de Duitse inval. De malaise strekte zich uit tot alle sectoren – het leger, de burgerij, politieke partijen, vakbonden, scholen en universiteiten. Bloch spaarde zijn eigen beroepsgroep niet. 'De staven werkten met middelen die het land hun had gegeven,' schreef hij over het militaire opperbevel. 'Ze konden alleen zijn wat het geheel van sociale feiten zoals dat in Frankrijk bestond ze had toegestaan te zijn.'

Net als Frankrijk in 1940 verbijsterde Amerika zichzelf in 2020 met een ineenstorting die groter en ingrijpender was dan de val van een leider. Maar weinig van onze instellingen hielden stand tijdens deze inval en bezetting. Daarom moeten we ons afvragen: wat is het geheel van de sociale feiten zoals die in Amerika bestaan?

Eerst het landschap dat voor het virus openlag. In de welvarende steden was dat een klasse van wereldwijd verbonden kantoorwerkers, afhankelijk van een klasse van dienstverleners in onzekere banen. Op het platteland afbrokkelende gemeenschappen die zich afzetten tegen de moderne wereld. In de media eindeloze scheldpartijen tussen verschillende kampen. In de economie, zelfs bij volledige werkgelegenheid, een grote en groeiende kloof tussen het zegevierende kapitaal en de zwaarbeproefde arbeidskrachten. In Washington een uitgeholde overheid onder leiding van een oplichter en zijn failliete partij. In het land een stemming van cynische uitputting, zonder visie over een gedeelde identiteit of toekomst.

Een zo massale en nieuwe crisis als een pandemie leidt bijna onvermijdelijk tot een gebrek aan verbeeldingskracht. In het be-

gin was het moeilijk te geloven dat de beelden van uitgestorven straten en chaotische ziekenhuizen in andere landen iets met ons te maken hadden. De vastigheid die het dagelijks leven bood was troostrijk én gevaarlijk. Toen het virus zich hier begon te verspreiden wist niemand wat te doen. De autoriteiten gaven verwarde instructies of helemaal geen. Gezinnen en organisaties moesten zelf maar besluiten of ze de trein namen, hun zaak ophielden, de kinderen naar school lieten gaan of bij vrienden op bezoek gingen. Of dat ze alles afzegden, de laatste rollen wc-papier kochten en onderdoken. Elke ochtend werden Amerikanen wakker met een gevoel dat voor velen van ons – maar niet voor iedereen – totaal nieuw was: het maakte onze overheid niet uit of we doodgingen. Het voelde alsof we in een mislukte staat leefden.

Die begintijd deed me denken aan ervaringen die ik had gehad in andere landen, zoals Irak of Sierra Leone, waar de staat te zwak of te onverschillig is om voor zijn burgers te zorgen. Mensen die de pech hebben op zulke plaatsen te wonen verwachten van hun overheid niet dat ze waarde hecht aan hun leven. Ze moeten voor zichzelf zorgen, dus negeren ze officiële verklaringen, wisselen ze de laatste geruchten uit, barricaderen ze hun straten en leggen ze geld bij elkaar om leraren in scholen en dokters in ziekenhuizen te houden. Hier bleef de overheid uiteraard haar basisfuncties uitvoeren. De politie reageerde op alarmtelefoontjes en de cheques voor socialezekerheidsuitkeringen werden bezorgd. Maar het gevoel dat we op onszelf waren aangewezen verdween het hele jaar niet. Er was geen nationaal plan om de grootste bedreiging van ons leven aan te pakken. Elke keer dat Trump in het openbaar sprak nam het gevoel van ongerustheid toe.

Op 6 maart werd Trump rondgeleid in de laboratoria van de Centers for Disease Control and Prevention (CDC) bij Atlanta. Gekleed in een golfjack en met een rood 'Keep America Great'-campagnepetje op zijn hoofd nam de president, omringd door

artsen en politieke bondgenoten, drie kwartier tijd voor de pers. Hij speelde een epidemioloog die blij is met zijn laboratoriumresultaten. Hij kwam steeds terug op het lage aantal Amerikaanse besmettingen – 240 bevestigde gevallen, 11 doden – alsof het daarbij zou blijven als we maar ophielden met testen en zieke passagiers van cruiseschepen niet het land binnenlieten. Trump was in een jolige bui. 'Ik hou hiervan, ik begrijp het echt,' zei hij, 'mensen zijn echt verrast dat ik dit begrijp. Alle dokters zeggen: "Hoe komt het dat je er zoveel van afweet?" Misschien ben ik wel een natuurtalent.'

Dr. Robert Redfield, de directeur van de CDC, met een wit Amish-baardje, stond met zijn handen op zijn rug en zijn mond halfopen, nerveus van opzij naar de president te kijken, alsof die ineens iets onvoorspelbaars kon gaan doen. Hij zweeg toen Trump naast andere leugens ook nog zei: 'Iedereen die een test wil kan een test krijgen.'

Heidi Klum, model en presentator van een tv-realityshow, kreeg een test nadat ze tegen haar zeven miljoen Instagram-volgers had geklaagd dat ze er geen kreeg. De hele basketbalselectie van de Brooklyn Nets kreeg er een. Na een verjaardagsfeest en een politieke conferentie werden Trumps familieleden, vrienden, sponsors en bondgenoten allemaal getest. Voor beroemdheden, sporters, rijke mensen met de juiste connecties – zelfs al hadden ze geen klachten – waren er altijd tests. Op internet deed een grap de ronde dat de enige manier om erachter te komen of je het virus had was een rijke in het gezicht te niezen. Maar verpleegkundigen, politieagenten en duizenden gewone Amerikanen met koorts en een droge hoest konden niet worden getest. In New York, Seattle en Californië stonden ze in lange en misschien wel besmette rijen te wachten, maar ze werden weggestuurd als ze niet echt in ademnood verkeerden. Want er waren bij lange na niet genoeg tests.

Groteske ongelijkheid – dat was een essentieel onderdeel van de sociale feiten in Amerika in 2020. Vóór de pandemie was het de normaalste zaak geworden dat geprivilegieerde mensen voorrang kregen. Dat deze verhalen toch verontwaardiging wekten, liet zien dat de crisis zo diep was dat Amerikanen dit niet meer zomaar accepteerden en er een bewustzijn ontstond dat een voorwaarde kan zijn voor verandering.

Achteraf is het schokkend de beelden te zien van Trumps bezoek aan de CDC op 6 maart. De president klopt zich op de borst over zijn kennis, de overheidsartsen vleien hem en de politici staan zelfvoldaan en onbenullig te lachen. Redfield heeft het over een ‘indammingsstrategie’, maar het is al te laat. Het virus drong al de flats, kantoortorens en metro van New York binnen. Een dag later riep gouverneur Andrew Cuomo de noodtoestand uit, twee weken later waren New York en Californië in lockdown en aan het eind van de maand had COVID-19 in New York al duizend doden geëist. Iedereen die bij Trump tussen de apparaten en slangen in het witte fluorescerende licht van het lab stond, was medeplichtig aan een grote misleiding. Ze ontzegden Amerikanen de kans zich te beschermen toen daarvoor nog gelegenheid was.

De reactie van de Amerikaanse politieke klasse op de crisis was onsamenvattend, en in sommige gevallen misleidend. Het gedrag van leiders die verantwoordelijk waren voor het algemeen welzijn was zo destructief dat het blijk gaf van méér dan onbekwaamheid. De druk van de pandemie liet zien hoe weinig er van publieke dienstverlening en nationale eenheid over was, zelfs als idealen. In plaats daarvan groeide de kwaadaardigheid.

In het beste geval wachtten politici die de epidemie serieus namen te lang of maakten ze in het begin fouten die duizenden levens kostten. Tot half maart zei de burgemeester van New York

dat de mensen maar gewoon moesten doorgaan met hun leven en hun kinderen met de bus en de metro naar school moesten sturen, waar ze niesden en kuchten, en ze neuzen, monden, deurlinken en elkaar aanraakten. De gouverneur van de staat New York gaf opdracht oudere ziekenhuispatiënten terug te sturen naar hun verpleeg- en verzorgingshuizen, die al snel de ergste infectiehaarden werden, en vervolgens hield hij de omvang van die tragedie geheim.

In het ergste geval gebruikten leidinggevendenden hun positie om zelf te profiteren, terwijl ze het publiek aan zijn lot overlieten. In januari en februari, toen de president de Amerikanen vertelde dat het virus onder controle was en binnenkort zou verdwijnen, ontving een handvol geldschietters, investeerders en senatoren – onder wie Kelly Loeffler uit Georgia, het nieuwste en rijkste lid van de Senaat – alarmerende vertrouwelijke informatie van de overheid: het virus was zeer agressief, heel anders dan de griep, en het was niet onder controle. Naar aanleiding daarvan ruilden ze snel hun aandelen in, maar in het openbaar zwegen ze over het dreigende gevaar, of stelden ze mensen zelfs ten onrechte gerust, waardoor zeker doden vielen. In het Witte Huis nam de schoonzoon van de president, Jared Kushner, de bestrijdingscampagne over en adviseerde hij de dreiging af te zwakken uit bezorgdheid om de aandelenmarkt en de herverkiezing van zijn schoonvader. Hij bemoeide zich met het werk van meer competente mensen, sprong roekeloos om met veiligheidsprotocollen, raakte verwickeld in belangenconflicten, overwoog de federale wet te overtreden en beloofde vervolgens een landelijk testprogramma via zijn zakelijke relaties, dat nooit van de grond kwam.

Niets van dit alles kostte iemand zijn positie of wekte grote verbazing. Het Amerikaanse volk is gewend geraakt aan parasieten die zich in de hoogste regionen van onze democratie nestelen en deze aantasten. Voor een politicus is het schadelijker om sek-

sueel getinte berichten naar een stafmedewerker te sturen dan om te profiteren van een nationale crisis.

Kushner en Loeffler: spiegelbeelden van elkaar, slanke, goedgeklede, zelfzuchtige dilettanten, die in de politiek op het hoogste niveau terechtkwamen op grond van de rijkdom die ze zelf nooit hoefden te verdienen. Kushner werd tot Harvard en New York University toegelaten vanwege de miljoenenschenken van zijn vader, sloot een voordelig huwelijk, mislukte in de kranten- en vastgoedwereld en werd vervolgens benoemd tot topadviseur in het Witte Huis met nul expertise. Loeffler trouwde met haar financiële baas, werd een belangrijke geldschietster van de Republikeinse Partij, kreeg in ruil daarvoor van de gouverneur van Georgia een lege Senaatszetel en sloot zich bij Trumps bezoek aan de CDC bij zijn glimlachende gevolg aan. Tegen die tijd had ze zichzelf van iemand die gematigde kiezers uit de voorsteden aantrok omgeturnd tot een extreemrechtse figuur die afgaf op links en verzot was op wapens. Kushner en Loeffler waren frauduleuze meritocraten die veranderden in neppopulisten toen hun dat beter uitkwam. Hun biografieën vertellen het verhaal over de neergang van een heel tijdperk.

Voor Tocqueville was ‘de gelijkheid van omstandigheden’ het opvallendste kenmerk van de Amerikaanse democratie; dat was het centrale punt waaruit al zijn andere waarnemingen voortvloeiden. Hij bedoelde niet gelijke resultaten die, gezien de verscheidenheid aan menselijke talenten en activiteiten, alleen konden worden opgelegd door een staat die sommigen gelijker maakte dan anderen. Hij bedoelde een gelijke status in de samenleving – het verlangen niemands mindere te zijn. Deze ‘passie voor gelijkheid’ (ook al waren de tot slaaf gemaakte, inheemse en vrouwelijke inwoners van Amerika hiervan uitgesloten, een tussenzin die bijna het hele land omvatte) was sterker dan de liefde voor vrijheid. ‘De vrijheid is niet het belangrijkste en per-

manente doel van hun streven; wat zij met een eeuwigdurende liefde beminnen is de gelijkheid,’ schreef Tocqueville. Amerikanen zouden nog liever hun politieke vrijheid opgeven dan het gevoel dat ze gelijken zijn. ‘Ze zullen armoede, knechting en barbaarij verdragen, maar ze zullen geen aristocratische verhoudingen dulden.’

Trump kwam aan de macht op grond van dit inzicht. Hij bood zijn aanhangers een deal: zij zouden hem ongekennde bevoegdheden geven, zelfs de macht om voor hen te beslissen wat waar was; in ruil daarvoor zou hij de elites neerhalen en zijn aanhangers verheffen als ‘het volk’. Hij zou hun gelijkheid geven in onderwerping aan hem. Trumps overgeërfde rijkdom en opzichtige levensstijl ontzenuwden hem in hun ogen niet als populistisch tribuun, zoals progressieven meenden. Geld alleen ontkracht het Amerikaanse idee van gelijkheid niet – wat gewone mensen boos maakt is dat mensen met ongegronde macht en privileges op hen neerkijken. Trump kreeg een vrijbrief omdat hij de essentie van hun toestand verwoordde: wrok. Ook hij had de smaak van wrok in zijn mond.

Populisme is de politiek van ‘het volk’ dat zich keert tegen ‘de elites’. Het is inherent aan democratieën, ligt altijd op de loer en kan gaan woekeren wanneer burgers het gevoel hebben dat hun behoeften niet worden vervuld of hun stem niet wordt gehoord. Dan zullen ze in opstand komen tegen de klasse boven hen, die beweert te heersen op grond van superieure kennis en dat lijkt te doen voor haar eigen voordeel. Deskundigen – ambtenaren, handelonderhandelaars, denktankanalisten, wetenschappers, hoogleraren en journalisten – hebben een onzekere status, zo niet baan. Niemand heeft hen gekozen. Ze hoeven geen verantwoording af te leggen aan het grote publiek. De kwalificaties en taal die hen voor elkaar herkenbaar en respectabel maken, maken hen verdacht in de ogen van leken.